

บทที่ 2

แนวความคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

มดงน

แนวความคิดทฤษฎีที่นำมาใช้ในการศึกษาสภาพแวดล้อมบริเวณแนวคูเมืองเชียงใหม่

- 2.1 แนวความคิดเกี่ยวกับความหมายของเมือง และทฤษฎีที่เกี่ยวกับวิวัฒนาการของเมือง รูปแบบของเมือง
- 2.2 ความหมายเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม
- 2.3 ความหมายเกี่ยวกับการอนุรักษ์
- 2.4 ลักษณะการใช้ประโยชน์ในการช้สร้างคูนคินคินของคูนคิน

2.1 แนวความคิดเกี่ยวกับความหมายของเมือง วิวัฒนาการของเมืองและรูปแบบของเมือง

2.1.1 ความหมายของเมือง LEWIS MUMFORD ได้กำหนดความเป็นเมืองว่า "สิ่งที่กำหนดความเป็นเมืองคือความเป็นศูนย์กลางของศิลปวัฒนธรรมและการเมือง จำนวนหรือขนาดมีใช่เป็นสิ่งที่กำหนดความเป็นเมือง" กิจกรรมต่าง ๆ ทางด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรมและการเมือง ได้ถูกรวมให้อยู่ในพื้นที่ที่มีการให้บริการต่อสังคม และเป็นสิ่งดึงดูดให้คนเข้ามาอยู่ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นปรากฏการณ์ที่สำคัญของการเจริญเติบโตและโครงสร้างของชุมชน เมืองจึงเป็นที่รองรับ (CONTAINER) และเป็นแม่เหล็กดึงดูด (MAGNET) เมืองเป็นที่รองรับโดยการสร้างโครงสร้างด้านกายภาพที่ถาวร ซึ่งภายในโครงสร้างนั้นได้มีการพัฒนาหน้าที่ (FUNCTIONS) กระบวนการ (PROCESSES) เมืองเป็นแม่เหล็ก เพราะมีเส้นดึงดูดให้ประชาชนและสถาบันต่าง ๆ ให้เข้ามาอยู่ในพื้นที่ มีพลังงานด้านพื้นที่คือ มีพื้นที่ (FIELD) และกิจกรรม (ACTIVITIES) ซึ่งสามารถดำเนินการไปได้โดยมีระยะทาง (DISTANCES) เป็นตัวกำหนดและเป็นพลังทางด้านสังคมที่จะดึงดูดให้สิ่งที่มีธรรมชาติแตกต่างกันเข้ามารวมอยู่ด้วยกัน¹

¹DICKINSON กล่าวว่า เมืองคือ ศูนย์กลางการบริการสำคัญพื้นที่โดยรอบ

มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่ต้องการการอยู่ร่วมกัน สะท้อนออกมาในรูปของชุมชน ลักษณะต่าง ๆ เช่น ชุมชนชนบท หรือชุมชนเมือง เป็นต้น จึงอาจกล่าวได้ว่า เมืองเป็นรูปแบบหนึ่งของการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ การก่อรูปของเมือง (URBAN FORM) (เกรททิง พินลเส็กกีเยร์ 2522 : 2-4) เกิดจากการรวมกลุ่ม (ELEMENTS) ของลักษณะกิจกรรมและสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ในชุมชนที่มนุษย์ได้สร้างขึ้น ซึ่งกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ได้ถูกสร้างขึ้นมา และประกอบกันเข้าเป็น URBAN FORM สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ เช่น อาคาร แม่น้ำ ลำคลอง ฯลฯ ได้ถูกทำให้เกิดรูปแบบที่เหมาะสมกับประเภทกิจกรรมต่าง ๆ ตามแต่ละประเภท ปัจจัยที่ก่อให้เกิด URBAN FORMS คือ

1) ลักษณะภูมิประเทศ (NATURE OF SITE) เช่น ระดับความสูงต่ำของภูมิประเทศ สภาพภูมิอากาศ

2) ประชากร (PEOPLE) โดยที่ลักษณะของประชากรแต่ละแห่งแตกต่างกันทั้งในด้านการปกครอง การดำรงชีพ และความต้องการ เป็นต้น

3) ลักษณะของกิจกรรม (HUMAN ACTIVITIES) จากการทำคนอยู่ร่วมกันพบปะสังสรรค์ก่อให้เกิดกิจกรรมร่วมกัน เช่น สถานที่ราชการ สวนสาธารณะ ฯลฯ

4) ระบบการคมนาคมขนส่ง (MOVEMENT SYSTEM) ช่วยทำให้เกิดการขยายตัวของเมือง ระบบการขนส่งควรมีองค์ประกอบคือ

- เส้นทางคมนาคม
- สถานีของ
- จุดรับส่ง

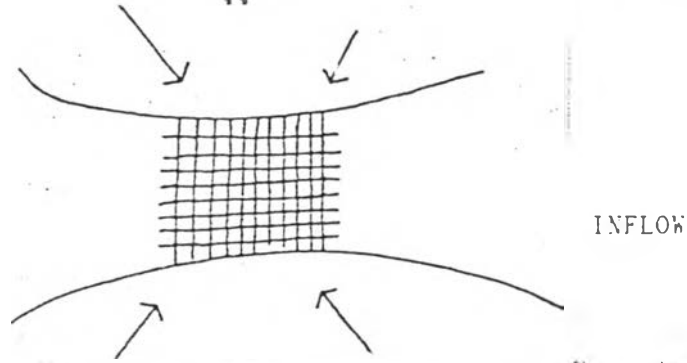
5) สัญลักษณ์ของชุมชน (LANDMARK AND PHYSICAL BOUNDARY) เช่น ลักษณะเด่นของสิ่งก่อสร้างและธรรมชาติ โดยเป็นเครื่องหมายและทิศทางของเมืองของผู้ที่เข้ามาใช้เมือง

6) หน้าที่ของชุมชน (FUNCTIONS OF CITY) สืบเนื่องจากเมืองแต่ละเมืองย่อมมีหน้าที่ที่แตกต่างกันออกไป เช่น เมืองท่องเที่ยว ศูนย์กลางการปกครอง เมืองต่าง ๆ จะถึง URBAN FORM ที่แตกต่างกันออกไป

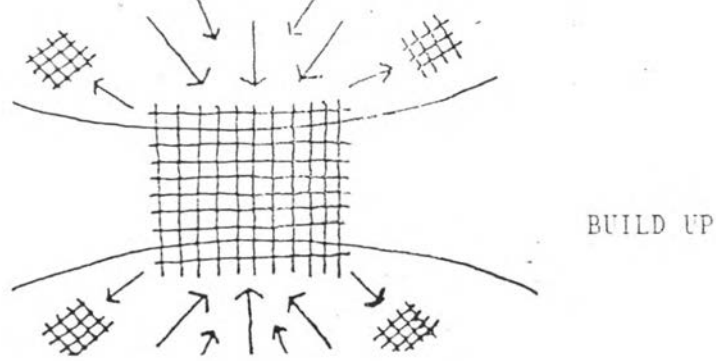
ในด้านการบริหารประเทศของไทยได้กำหนดว่า "เมือง" คือ เขตเทศบาลซึ่งเป็นชุมชนหนาแน่นที่สามารถมีการปกครองท้องถิ่น สนองความต้องการของประชาชน ตามพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ. 2496 อันเป็นพระราชบัญญัติที่ยังใช้มาจนถึงปัจจุบัน ได้แบ่งเทศบาลออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ เทศบาลนคร เทศบาลเมือง และเทศบาลตำบล เกณฑ์ในการ

บนฐานะชุมชนอื่นเป็นเทศบาลระดับต่าง ๆ ที่มีหลายประการที่สำคัญได้แก่ จำนวนประชากรและ ความหนาแน่นเฉลี่ยต่อพื้นที่

2.1.2 วิวัฒนาการของเมือง PATTRIC GEDDES ได้กล่าวว่าเมืองมีวิวัฒนาการเกิด ขึ้นตามลำดับ ดังนี้ ขั้นที่ 1 เข้าสู่ศูนย์กลาง (INFLOW) เป็นอันเริ่มต้นของการรวมตัวเป็น ชุมชนเมือง

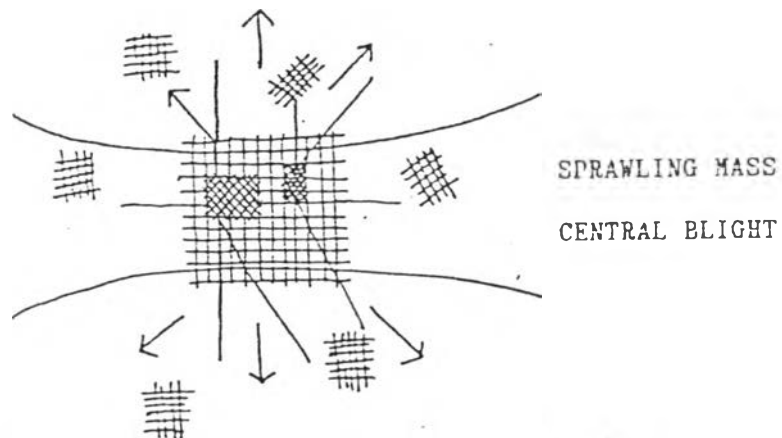

ขั้นที่ 2 สร้างเมือง (BUILD UP) เป็นขั้นตอนที่มีการก่อสร้างอาคาร อยู่หนาแน่นในศูนย์กลาง และเริ่มมีการขยายตัวของเมืองออกไป

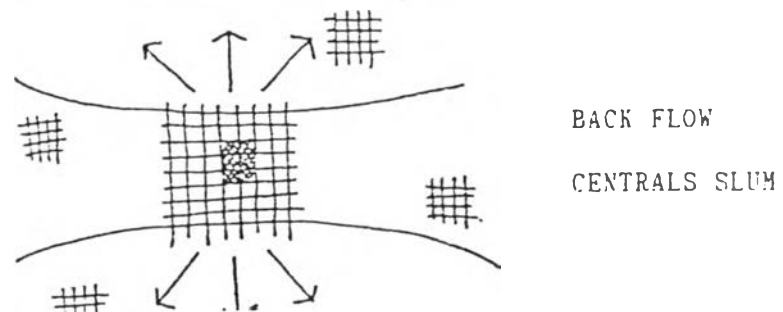

เสื่อมโทรม

ขั้นที่ 4 เมืองเจริญเติบโตแบบกระจายและศูนย์กลางเมือง

ขั้นที่ 3 เมืองขยายตัวออกและศูนย์กลางเมืองเริ่มเสื่อมโทรม

เมืองแต่ละเมืองมีวิวัฒนาการเป็นขั้นตอนตามระดับต่าง ๆ เมื่อพิจารณาลักษณะโครงสร้างภายในเมืองและการใช้ที่ดิน ตามความเห็นของ TAYLOR (KEEBLE 1964: 87) วิวัฒนาการของเมืองมีอยู่ 4 ระดับ ได้แก่

1. ชั้นทารก (INFANTILE) เริ่มต้นในการรวมตัวเป็นชุมชนเมืองขนาดเล็ก ไม่มีการแบ่งแยกการใช้ที่ดินให้เห็นเด่นชัด
2. ชั้นวัยรุ่น (JUVENILE) มีการแบ่งแยกการใช้ที่ดินเป็นที่พักอาศัย แต่มีอุตสาหกรรมรวมอยู่ในครัวเรือน
3. ชั้นผู้ใหญ่ (MATURE) โครงสร้างภายในแบ่งเป็นที่พักอาศัย พาณิชยกรรม และอุตสาหกรรมอย่างเห็นได้ชัด
4. ชั้นชรา (SENILE) เป็นเมืองที่มีโครงสร้างภายในเสื่อมโทรม อันเนื่องมาจากการเติบโตเต็มที่

วิวัฒนาการของเมือง ไม่จำเป็นต้องปรากฏในขั้นตอนดังกล่าวทั้งหมด บางเมืองอาจมีวิวัฒนาการเพียงขั้นที่ 1 เท่านั้น ไม่เจริญต่อไป บางเมืองไม่มีความเสื่อมโทรม เพราะมีการพัฒนาอยู่เสมอ

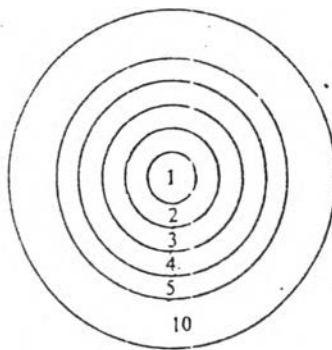
2.1.3 การขยายตัวเติบโตของเมืองเป็นไปอย่างมีหลักเกณฑ์ สามารถอธิบายได้โดยทฤษฎีสำคัญที่จำแนกรูปแบบของเมือง (URBAN PATTERN) ออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

1. CONCENTRIC ZONE THEORY (JOHNSON 1975 : 170-172) ผู้เสนอทฤษฎีนี้คือ ERNEST W. BURGESS ในปี ค.ศ. 1923 ได้กล่าวว่า เมืองมีรูปแบบการขยายตัวเป็นเมืองเป็นย่านธุรกิจกลาง (CENTRAL BUSINESS DISTRICT) ซึ่งเป็นส่วนผสมระหว่างย่านธุรกิจกลาง และย่านพักอาศัยของผู้ใช้แรงงาน ซึ่งมักเรียกว่าเขตเสื่อมโทรม ถัดออกมาจะเป็นย่านพักอาศัยของชนชั้นกลางที่ค่อยๆ ทยอยออกไป เพื่อให้พ้นจากสิ่งรบกวนและสภาพแวดล้อมที่คิดว่า รบกวนออกไปอีกจะเป็นย่านที่เรียกว่า ย่านเคลื่อนย้าย (COMMUTER'S ZONE) ซึ่งเป็นย่านพักอาศัยของคนที่มีฐานะดี และบางส่วนจะกลายเป็นพื้นที่ย่านชานเมือง คนเหล่านี้มักจะทำงานอยู่ในใจกลางเมือง จึงต้องมีการเดินทางเข้าออกเป็นประจำ

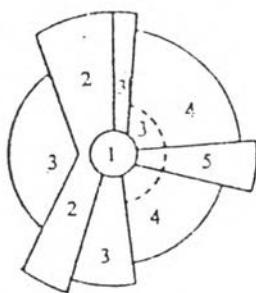
สรุปเขตของเมืองเป็นสำคัญจากใจกลางเมืองได้ คือ

- 1) เขตใจกลางเมือง (CENTRAL BUSINESS DISTRICT)
- 2) เขตการเปลี่ยนแปลง (TRANSITION ZONE)
- 3) เขตพักอาศัยของแรงงาน (ZONE OF INDEPENDENT WORKINGMEN'S HOME)
- 4) เขตที่อยู่อาศัยชั้นดี (ZONE OF BETTER RESIDENCES)
- 5) เขตเคลื่อนย้าย (COMMUTER'S ZONE)

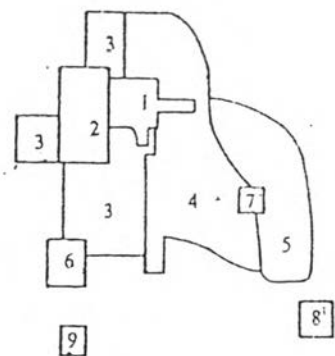
2. SECTOR THEORY (NORTHAM 1975 : 189 - 190) โดย HOMER HOYT เสนอทฤษฎีนี้ขึ้นในปี ค.ศ. 1969 โดยแบ่งเมืองออกเป็น ส่วน ๆ (SECTOR) แต่ละส่วนของเมือง ประกอบด้วยกิจกรรมและประชากรในพื้นที่ต่าง ๆ ที่ไม่จำเป็นจะต้องเป็นรูปวงกลมซ้อนกันเสมอไป กล่าวคือ บริเวณย่านอุตสาหกรรมไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นโดยรอบศูนย์กลางเมือง แต่อาจขยายตัวโดยอาศัยทางรถไฟเป็นแนวหรือส่วนต่าง ๆ อาจมีศูนย์กลางเมือง แล้วขยายไปตามแนวสายออกสู่ชานเมือง ทำให้รูปแบบการขยายตัวเป็นแบบคล้ายใบพัดหรือรูปลิ้น

รูปที่ 1 THE CONCENTRIC ZONE THEORY

รูปที่ 2 SECTOR THEORY

รูปที่ 3 THE MULTIPLE NUCLEI THEORY

แผนภูมิที่ 2.1 ทฤษฎีรูปแบบของการขยายตัวของเมือง

ที่มา : JOHNSON 1975 : 170-173

3. MULTIPLE NUCLEI THEORY (NORTHAM 1975 : 191 - 192)

โดย HARRIS และ ULLMAN แนวความคิดที่ว่า ศูนย์กลางของเมืองใหญ่ ๆ นั้น มิได้เกิดขึ้นมาจากที่เพียงแห่งเดียว กล่าวคือ เมืองใหญ่นั้นมิได้ขยายตัวขึ้นโดยรอบอาณาบริเวณศูนย์กลางเมืองหรือย่านธุรกิจกลางเมืองเพียงแห่งเดียวเท่านั้น หากแต่ขยายตัวโดยรอบบริเวณศูนย์กลางหลาย ๆ แห่ง ซึ่งอยู่ในเมืองนั้น ปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอำนาจดึงดูดทำให้เกิดย่านที่อยู่อาศัย ย่านธุรกิจ ย่านอุตสาหกรรมและอื่น ๆ ขึ้นมา ได้แก่ นิวเคลียสที่ทั้งสองกล่าวถึง ซึ่งเป็นต้นกำเนิดดั้งเดิมของเมืองและมีอยู่ตลอดเวลา แม้ว่าเมืองจะขยายตัวออกไป

การขยายตัวของเมือง เห็นได้จากการเพิ่มขึ้นของประชากร และความซับซ้อนด้านการใช้ที่ดิน โดยอาจมีการขยายตัวต่างกัน บางเมืองมีการขยายตัวเต็มพื้นที่การปกครอง (TRUEBOUNDED CITY) ซึ่งเป็นไปได้ยากมาก บางเมืองขยายตัวเร็วเกินกว่าพื้นที่ทางการปกครอง (OVERBOUNDED CITY) บางเมืองมีพื้นที่กว้างเกินไป การขยายตัวไม่เต็มพื้นที่ (UNDERBOUNDED CITY) การปรับตัวระหว่างจำนวนประชากรและกิจกรรมที่เพิ่มขึ้นกับขนาดของพื้นที่ ทำให้เมืองมีรูปร่างและโครงสร้างต่างกัน

2.2 ความหมายเกี่ยวกับสภาพแวดล้อม

สภาพแวดล้อมซึ่งผูกพันบุคคล ประกอบด้วยหลายลักษณะ เช่น สภาพแวดล้อมกายภาพ สภาพแวดล้อมสังคม สภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจและอื่น ๆ อันเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดพฤติกรรมตอบสนองของบุคคล ซึ่งก็เป็นจริงสำหรับกลุ่มคนหรือองค์กรเช่นกัน โดยเฉพาะสภาพแวดล้อมกายภาพ ซึ่งขาดเครื่องมือในการวิเคราะห์หรืออย่างเป็นระบบที่ชัดเจน ถ้าหากจำแนกอย่างกว้าง ๆ จะได้ลักษณะใหญ่ ๆ 3 ประการ คือ สภาพแวดล้อมกายภาพโดยภูมิศาสตร์ (GEOGRAPHICAL ENVIRONMENT) โดยธรรมชาติของที่ตั้งและสภาพแวดล้อมกายภาพโดยเทคโนโลยี (TECHNOPHYSICAL ENVIRONMENT) ซึ่งมนุษย์สร้างขึ้นและผลลัพธ์สุดท้ายจะปรากฏสภาพแวดล้อมทางสังคม (SOCIAL ENVIRONMENT) เกิดขึ้นพร้อมกัน อารยธรรม (CULTURE) ซึ่งบุคคลร่วมอยู่มีอิทธิพลต่อบรรทัดฐาน (NORM) ของกลุ่มและสร้างสภาพแวดล้อมกายภาพทางเทคโนโลยีขึ้นด้วยมือของบุคคลในกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ โดยที่อารยธรรมนั้นผูกพันกับธรรมชาติพัฒนามาเป็นระยะเวลายาวนาน ความหมายและสัญลักษณ์ขององค์ประกอบก็พัฒนามาจากสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์เช่นกัน ความสัมพันธ์ของสภาพแวดล้อมทั้ง 3 ลักษณะเกี่ยวพันกันอย่างสลับซับซ้อนแยกขาดจากกันได้ยาก (FRED I. STECLE 1973 : 6-11)

ความหมายของสภาพแวดล้อมกายภาพ คือ สิ่งแวดล้อมทั้งสิ้นที่เราให้ความสนใจทั้งโดย ส่วนตัวโดยฐานะของกลุ่มหรือองค์กร ประกอบด้วยที่ว่าง (SPACE) ซึ่งเป็นอาณาเขต (TERRITORY) ซึ่งบุคคลหรือองค์กรนั้นผูกพันอยู่ ในที่ว่างนั้นประกอบด้วยการจัดกระบวน (SETTING) ทางวัตถุประสงค์จำนวนหนึ่งเป็นลักษณะสภาพแวดล้อมกายภาพในช่วงเวลาจำเพาะนั้น ในองค์กรหนึ่งอาจมีการจัดกระบวนหลายรูปแบบอยู่ด้วยกันในที่ว่างทั้งหลาย หรือชั่วขณะหนึ่งซึ่งใครก็ตามได้ประกอบรูปร่าง และคุณสมบัติของที่ว่างนั้น การจัดเรียงตัวและสภาพแวดล้อมเกิดความสับสนเมื่อปรากฏบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเข้าไปใช้ที่ว่างนั้น ซึ่งประกอบด้วยคุณสมบัติ 2 ประการคือ สามารถทำให้บุคคลรับรู้ผลกระทบจากสภาพแวดล้อมนั้น และสามารถทำให้บุคคลสามารถจัดเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับตัวได้ โดยลักษณะเปรียบเทียบสภาพแวดล้อม (ENVIRONMENTAL COMPETENCE) ความประสพการณ์ของบุคคลนั้น ๆ

LESLIE J.KING และ REGINALD G.GOLLEDGE พิจารณาลักษณะภูมิศาสตร์ชุมชนเมือง โดยเน้นความสำคัญในมิติแห่งที่ว่าง (SPATIAL DIMENSION) ของเมือง ซึ่งประกอบด้วย 2 ลักษณะคือ ลักษณะแนวความคิดพื้นฐานในเรื่องระยะทาง (DISTANCE) ทิศทาง (DIRECTION) ตำแหน่งที่ตั้ง (LOCATION) พื้นที่ (AREA) การเกาะกลุ่ม (GROUPING) ภูมิภาค (REGIONS) ซึ่งใช้อธิบายลักษณะเฉพาะต่าง ๆ ในการใช้ที่ว่าง การสัญจรและสาธารณูปโภค อีกลักษณะหนึ่งได้แก่ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสภาพแวดล้อมกายภาพของเมือง เป็นความผูกพันซึ่งสลับซับซ้อน พฤติกรรมบางส่วนของมนุษย์ถูกกำหนดโดยลักษณะรูปร่างของที่ว่าง (SPATIAL FORM) ในขณะที่เดียวกันลักษณะรูปร่างของที่ว่าง (SPATIAL FORM) ก็กำหนดขึ้นจากพฤติกรรมของมนุษย์ (LESLIE J.KING, REGINALD G.GOLLEDGE 1978 : 2-11)

(HUMAN ENVIRONMENT) หรือสภาพภาพของสิ่งแวดล้อม หรือ ENVIRONMENT CRISIS ต่าง ๆ แบ่งเป็น

1. PRESERVATION การอนุรักษ์สถานที่ ๆ มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์และทางวัฒนธรรม
2. CONSERVATION การรักษาทรัพยากรธรรมชาติและการใช้ประโยชน์
3. RECREATION การสันทนาการ
  - NATIONAL PARK อุทยานแห่งชาติ
  - CITY PARK สวนสาธารณะประจำเมือง
  - DISTRICT PARK สวนสาธารณะประจำอำเภอ (PUBLIC PLAYING FIELD)
  - NEIGHBOURHOOD PARK สวนสาธารณะประจำตำบล

4. PUBLIC HEALTH ความเป็นอยู่ค้าสุขภาพอนามัย ว่าด้วยเรื่อง อากาศเป็นพิษ น้ำเสีย เสียงเป็นพิษ เป็นต้น

5. TOURISM กิจการท่องเที่ยว

2.3 ความหมายเกี่ยวกับการอนุรักษ์

การอนุรักษ์ ตามความหมายทั่วไปหมายถึง การรักษาให้คงเดิม (ราชบัณฑิตยสถาน 2525 : 876) แต่ในส่วนของอนุรักษ์ที่เกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรมนั้น กรมศิลปากรได้ให้คำจำกัดความของการอนุรักษ์ไว้ว่า การดูแลรักษาเพื่อให้คงคุณค่าไว้ ซึ่งหมายรวมถึง การป้องกัน การรักษา การสงวน การปฏิสังขรณ์และการบูรณะด้วย (กรมศิลปากรอ้างถึงในสุวชิษฐ์สมบัติ 2528 : 137)

นักวิชาการหลายท่านให้ความเห็นเพื่อขยายความหมายของการอนุรักษ์ โดยอธิบายถึงเหตุผลของการอนุรักษ์ไว้ดังนี้

- การอนุรักษ์เป็นเรื่องของความรู้ในคุณค่าของความงามแห่งงานศิลปะ สถาปัตยกรรม ภูมิทัศน์ และสภาวะแวดล้อมในชุมชนนั้น
- การอนุรักษ์เป็นเรื่องของความเข้าใจในเอกลักษณ์ของคนและชุมชน การดำรงเอกลักษณ์นั้นไว้เพื่อเป็นเครื่องชี้แสดงความเป็นมา วิวัฒนาการ และการพัฒนาของเผ่าพันธุ์เชื้อชาติและสังคม
- การอนุรักษ์เป็นเรื่องของความผูกพันในสิ่งต่าง ๆ ที่บรรพบุรุษของคนได้สร้างขึ้นมา และใครจะรักษาไว้เป็นมรดกที่จะสืบทอด ๆ ไปสำหรับชนรุ่นหลัง
- การอนุรักษ์เป็นเรื่องของความเข้าใจที่จะสงวนรักษาหลักฐานและพยานทางวิชาการทางประวัติศาสตร์ เพื่อประโยชน์ในการศึกษาต่อไปในอนาคต
- การอนุรักษ์เป็นเรื่องของการเลือกแนววิถีที่เหมาะสมในการดำเนินงานเกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรมโดยการคงสภาพ หรือเปลี่ยนแปลงตามสภาพที่เป็นอยู่หรือความจำเป็นในสภาวะการณปัจจุบัน (บัณฑิต จุลาสัย 2528 : 2)
- การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมด้านศิลปกรรม และมรดกทางวัฒนธรรม หมายความว่า การสร้างสรรค์และฟื้นฟูวัฒนธรรมที่สืบเนื่องมาจากอดีต ที่สามารถยกระดับคุณภาพชีวิตของคนไทยในปัจจุบัน และอนาคตให้เป็นสังคมที่มั่งคั่ง ผาสุก สมบูรณ์

ปรัชญาของการอนุรักษ์

1. สิ่งที่จะอนุรักษ์นั้นจะต้องทำให้สังคมของชาวบ้านดีขึ้น และมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตโดยยอมรับความเปลี่ยนแปลง
2. ศิลปกรรม และมรดกทางวัฒนธรรมเป็นเสมือนอาหารที่หล่อเลี้ยงสังคมหรือชุมชนนั้น ๆ และในเมื่อชุมชนนั้น ๆ มีชีวิต สมาชิกของชุมชนที่จำเป็นจะต้องจากชุมชนของคนไปย่อมจะต้องพยายามกลับมาสู่ชีวิตนั้น ๆ เท่ากับครึ่งคนให้คิดที่
3. ส่วนหนึ่งเป็นอดีต อีกส่วนหนึ่งเป็นปัจจุบัน เราอนุรักษ์เพื่อให้มีหลักฐานว่าคนในอดีตสร้างสรรค์กันอย่างไร เพื่อจะได้สร้างสรรค์ปัจจุบันสำหรับอนาคตต่อไป สร้างด้วยปัญญาโดยใช้อัตถ์เป็นแนวทาง
4. อนุรักษ์สิ่งสิ่งงามไว้เพื่อช่วยในการสร้างสรรค์ จะทำให้เร็วกว่าการสร้างอันใหม่ทั้งหมด
5. การอนุรักษ์นั้นไม่น่าจะเป็นการหยุดนิ่ง (STATIC) น่าจะเป็นการเคลื่อนที่ (DYNAMIC)
6. วัฒนธรรมต่างชาติที่เข้ามาแล้ว เชื่อว่า เมื่อถึงเวลามันจะปรับตัวของตัวเอง เช่น วัฒนธรรมของชนชาติอุตสาหกรรมที่เข้ามาในปัจจุบัน จะปรับตัวเองเข้าที่เดิมเป็นสังคมเกษตร

นิยามการอนุรักษ์ชุมชนหรือเมืองรวมทั้งสภาพแวดล้อม มีดังนี้

การอนุรักษ์ (CONSERVATION) หมายถึง การสงวนรักษา ป้องกันดูแล เพิ่มคุณค่า และปรับปรุงอาคาร กลุ่มอาคารและบริเวณใกล้เคียง ที่มีความสำคัญและมีคุณค่าทางสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม ประวัติศาสตร์ โบราณสถาน หรือส่วนของเมืองที่ไม่ได้มีการใช้สอยอีกแล้วก็ได้ ทั้งนี้เพื่อรักษาไว้ซึ่งลักษณะเฉพาะของเมือง (CHARACTER OF TOWN) ตลอดจนสภาพแวดล้อม (ENVIRONMENT) ที่ดี ซึ่งการอนุรักษ์นี้ไม่ได้หมายความว่า จะต้องรักษาทุกสิ่งทุกอย่างไว้ไว้ในสภาพเดิม หรือเก็บไว้เป็นเพียงพิพิธภัณฑ์ของอดีตเท่านั้น หากต้องการให้มรดกวัฒนธรรมทุกวันนี้มีคุณค่าต่อชนทั้งในรุ่นปัจจุบันและอนาคตด้วย ซึ่งการอนุรักษ์ในที่นี้จะมุ่งเน้นการควบคุมการเปลี่ยนแปลงในแนวทางที่เป็นระ เปรียบและก่อให้เกิดผลเสียน้อยที่สุดเป็นสำคัญ และเปิดโอกาสให้มีการพัฒนาในดุลยภาพที่เหมาะสม โดยมีนโยบายและเป้าหมายในการอนุรักษ์เป็นเครื่องมือควบคุมและการสนับสนุนจากทั้งภาครัฐบาล ภาคเอกชน และประชาชนในท้องถิ่น รวมทั้งความร่วมมือประสานงานกันจากผู้เชี่ยวชาญด้านต่าง ๆ อาทิ นักผังเมือง นักออกแบบชุมชน ภูมิสถาปนิก วิศวกร นักอนุรักษ์ นักโบราณคดี นักประวัติศาสตร์ศิลปะ และช่างฝีมือ เป็นต้น การอนุรักษ์มีหลายลักษณะได้แก่

PRESERVATION หมายถึง การปกป้องรักษา เป็นคำที่มีความหมายใกล้เคียงกับ CONSERVATION มากที่สุด บางกรณีพบว่า สามารถใช้แทนกันได้ แต่นัยของการอนุรักษ์ (PRESERVATION) มักจะมุ่งไปใน การเก็บรักษาสิ่งของในพิพิธภัณฑ์ หรือสถานที่ใดสถานที่หนึ่งโดยเฉพาะ ขณะที่การอนุรักษ์ (CONSERVATION) ให้ความหมายครอบคลุมไปถึงการปกป้องรักษาสิ่งของที่ยังสนองประโยชน์ใช้สอยได้อยู่

RENEWAL หมายถึง การฟื้นฟู โดยจะเน้นถึงการวางผังเมือง ซึ่งจะมีการวิจัยในด้านเศรษฐกิจ สังคมและเทคโนโลยี เพื่อให้การดำรงชีวิตใหม่ในส่วนของเมืองเก่าที่มีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์ได้ประโยชน์และเป็นไปได้โดยดีที่สุด ทั้งนี้โครงการอาจหมายถึงการก่อสร้างอาคารเก่าขึ้นมาใหม่ การปรับปรุงหรือทั้งส่วนต่อเติมที่ไม่คุ้มค่าการจัดส่วนบริการทางสาธาณูปโภคเพิ่มเติม รวมทั้งการกำหนดประโยชน์ใช้สอยใหม่ในอาคารเพื่อผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของเมืองนั้น ๆ

REHABILITATION ให้ความหมายถึงการสงวนรักษาของเดิม การปรับปรุงของที่ปรักหักพังให้คงสภาพเดิม การวางแผนในระดับผังเมือง โดยครอบคลุมถึงการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยของชุมชนนั้น ๆ เมื่อการโยกย้ายจากที่เดิมเป็นสิ่งจำเป็นต้องทำ โดยมีเป้าหมายหลักเพื่อความอยู่รอดของศูนย์กลางทางประวัติศาสตร์ของเมืองเหล่านั้น ในสภาพเศรษฐกิจและสังคมปัจจุบัน

2.4 ลักษณะการใช้ประโยชน์ในการอนุรักษ์คุณค่า คันทินของคูในอดีต

2.4.1 ร่องรอยที่เป็นคู คันทิน คนในอดีตได้ขุดสร้างขึ้นเพื่อใช้ประโยชน์ในลักษณะต่าง ๆ กัน ดังนี้

1) คูและคันทินโบราณ

คูและคันทินตลอดจนสระน้ำโบราณ ปรากฏเป็นลักษณะภูมิประเทศ ซึ่งคนทำขึ้นแตกต่างไปจากลักษณะภูมิประเทศซึ่งเกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ เมื่อไม่ได้ใช้ประโยชน์เป็นเวลานานบริเวณซึ่งเป็นที่ต่ำ เช่น คูและสระน้ำก็จะมีตะกอนทับถมให้ดินแข็ง บริเวณที่เป็นคันทินก็อาจถูกชะละลายให้ต่ำลง แต่อย่างไรก็ตามสาเหตุอันเนื่องมาจากธรรมชาติ อาจจะทำให้เปลี่ยนแปลงสภาพไปบ้าง แต่ก็ไม่ถึงกับทำให้หลักฐานลบเลือนไปโดยสิ้นเชิงยังคงเหลือไว้ให้เห็นเป็นหลักฐานให้เราทราบได้ในปัจจุบัน

ร่องรอยที่เป็นคู คันทิน ซึ่งคนในอดีตขุดสร้างขึ้นนี้ ได้ศึกษาพบว่าได้ขุดขึ้นใช้ประโยชน์ในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

(1) คุณและคณินดิรอบชมชนนิบราณ จากการศึกษาด้วยภาพถ่ายทางอากาศทั้งประเทศไทยได้พบบริเวณที่มีคูน้ำคินคินล้อมรอบ ซึ่งแสดงว่าเป็นแหล่งที่ตั้งชุมชนของคนในอดีตมาก่อนมีจำนวนไม่น้อยกว่า 880 แห่ง คุณและคณินดิรอบแสดงลักษณะการใช้ประโยชน์ ทั้งที่เป็นแหล่งน้ำและใช้ในการป้องกัน บางแห่งเป็นร่องน้ำซึ่งขุดตามสันเขื่อนใช้กักเก็บน้ำไว้ได้ ซึ่งคงจะสร้างขึ้นโดยมีเจตนาใช้ในการป้องกันศัตรูจากภายนอก รูปแบบของคุณและคณินดิรอบเมืองเหล่านี้มีลักษณะและรูปแบบแตกต่างกัน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสามารถของคนในอดีต ทั้งในด้านความเข้าใจใช้ประโยชน์จากธรรมชาติและความรู้ความสามารถในการวางแผน การรังวัด การศึกษาจึงพบว่าคุณและคณินดิรอบมีรูปแบบแต่เฉพาะบางท้องถิ่น โดยไม่พบในที่อื่น ๆ เลย นอกจากรูปแบบต่าง ๆ และยังมีขนาดแตกต่างกัน บางแห่งคลุมบริเวณมากถึง 3,000 ไร่ แต่ส่วนใหญ่ประมาณ 200-500 ไร่ เนื่องจากได้มีการสำรวจพบคุณและคณินดิรอบชมชนนิบราณกระจายตัวอยู่ทั่วไป ซึ่งแสดงให้เห็นว่าบนผืนแผ่นดินไทยได้มีผู้คนอยู่อาศัยในที่ต่าง ๆ หลาย ๆ แห่ง และมีความเจริญเป็นบ้านเป็นเมืองมาแต่ในอดีตแล้ว เช่น บริเวณรอบ ๆ แนวชายฝั่งทะเลเดิมในที่ราบเจ้าพระยาตอนล่างในเขตกลุ่มบริเวณหุบเขาในภาคเหนือ รวมทั้งในเขตลุ่มแม่น้ำมูล-ชี ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งมีแหล่งชุมชนนิบราณที่ล้อมรอบด้วยคูน้ำ

(2) คุณและคณินดิที่เป็นเส้นทางน้ำในประเทศไทย ได้พบร่องรอยที่ขุดขึ้นเป็นเส้นทางน้ำจำนวนมากมาขบางแห่งเป็นคลองขักน้ำจากทางน้ำธรรมชาติมาสู่คูรอบชมชนนิบราณ บางแห่งมีคูน้ำและคณินดิกันตามที่ลาดเนินและขุดคูน้ำไปใช้ประโยชน์ บางแห่งขุดเห็นคลองเพื่อใช้ในการสัญจรทางน้ำ เป็นต้น บางแห่งมีหลักฐานยืนยันว่าได้ขุดขึ้นใช้เช่นเดียวกับคลองชลประทานในปัจจุบัน ดังข้อความปรากฏในจารึกหลักที่ 13 ซึ่งพบที่ฐานเทวรูปพระอิศวร ซึ่งเป็นเทวรูปที่สร้างด้วยสำริดและมีขนาดเท่ากับคนจริง ๆ ปัจจุบันประดิษฐานไว้ที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กำแพงเพชร ดังความว่า "...อนึ่งที่ปูพระฮาร่วงทำเอาน้ำไปเอิงบางพานนั้นก็ถมหายสิ้นและเขาถมทำนาทางฟ้าและหาท่อน้ำพบ กระทำท่อน้ำเข้าไปเลี้ยงน้ำให้เป็นนาเหมื่อนนาฟายมิได้ทำนาทางฟ้า..." "ท่อ" ในที่นี้ก็คือ "คลอง" ร่องรอยคูคลองตามจารึกก็ยังคงปรากฏให้เห็นเด่นชัด ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของคุณและคณินดิยาว 123 กิโลเมตร น้ำจากแม่น้ำปิงที่เมืองกำแพงเพชรไปเชื่อมต่อกับคลองที่ขุดนำน้ำจากสระมโหราห์ ซึ่งอยู่ทางด้านตะวันตกของเมืองศรีสัชชนาลัยบริเวณที่คลองนำน้ำมาเชื่อมต่อกันนี้ เป็นตำแหน่งที่สร้างกรุงเก่าสุโขทัยขึ้น หลักฐานหลายอย่างชี้ให้เห็นถึงการใช้น้ำประโชชน์ของคลอง "ท่อน้ำพระฮาร่วง" ตามชื่อในจารึกหลักที่ 13 นี้ ได้ใช้ประโยชน์ทั้งทางด้านชลประทานและเป็นเส้นทางคมนาคมได้ในเวลาเดียวกัน

ในปัจจุบัน "ท่อปุพระฮาร่วง" ตรงส่วนที่นำน้ำจากกำแพงเพชร ไปถึงเมืองบางพาดตรงกับที่ได้กล่าวไว้ในจารึกดังกล่าว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานแผนที่แสดงเส้นทางน้ำให้กรมชลประทาน เมื่อวันที่ 30 มกราคม พ.ศ. 2521 เพื่อตรวจสอบชลประทานตามโครงการพระราชดำรินำน้ำไปเลี้ยงนา เช่นเดียวกับที่กล่าวไว้ในจารึกทุกประการ ผิดกันแต่ชื่อซึ่งในปัจจุบันเรียกว่า "คลองท่อทองแดง" ส่วนในอดีตเรียกว่า "ท่อปุพระฮาร่วง" โครงการตามพระราชดำรินี้ดังกล่าวนี้เป็นตัวอย่างของการศึกษาร่องรอยของอดีตและนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์พัฒนาประเทศได้ในปัจจุบัน

(3) คันดินที่เป็นเขื่อนกั้นน้ำ การสำรวจจากภาพถ่ายทางอากาศได้พบหลักฐานที่เห็นเป็นคันดินกั้นน้ำหลายแห่ง เช่น ที่บริเวณเชิงเขาพนมรุ้ง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ คันดินดังกล่าวกั้นตลอดแนวเชิงเขาค้นตะวันออก ชักน้ำให้ไหลลงสู่บารายซึ่งเป็นสระกักเก็บน้ำขนาดใหญ่ก่อนที่จะนำไปใช้ประโยชน์ในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ ยังได้พบคันดินกั้นบริเวณซึ่งเป็นที่ราบแม่น้ำถึง 3 แห่ง เรียกว่า ละลมไฟ ละลมพอง และละลมเวียง คันดินกั้นน้ำแต่ละแห่งยาว 2-3 กิโลเมตร มีหลักฐานแสดงให้เห็นถึงการกักเก็บน้ำไว้ใช้เพื่อการเกษตรกรรมบริเวณตะวันตกของบ้านสระบัวในจังหวัดบุรีรัมย์เช่นกัน สร้างคันดินยาวประมาณ 6 กิโลเมตร สูงไม่น้อยกว่า 12 เมตร เป็นระบบการกักเก็บคล้าย ละลมดังได้กล่าวแล้ว โดยการกักน้ำไว้มีทางชักน้ำให้ไหลไปยังคูน้ำรอบตัวเมืองอีกชั้นหนึ่ง

(4) สระน้ำและแหล่งน้ำที่มีคันดินล้อมรอบในบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือประเทศไทยได้มร็องรอบของสระน้ำขนาดใหญ่และขนาดเล็กจำนวนมาก บางแห่งขุดเป็นสระน้ำใหญ่มีคันดินล้อมรอบและบางแห่งสร้างแต่เพียงคันดินล้อมรอบ โดยจุดเฉพาะคู้ด้านในชั้นมากมเป็นคันดินล้อมรอบบริเวณกว้างประโยชน์ของการใช้สอยดังกล่าว ยังไม่มีการศึกษาแน่ชัดอาจใช้ในการกักเก็บน้ำก่อนที่จะปล่อยไปใช้ประโยชน์หรืออาจใช้ประโยชน์ในการเกษตรกรรมก็ได้

2.4.2 สภาพการกูกทำล่าย บริเวณที่มีลักษณะเป็นคูและคันดิน ซึ่งในอดีตสร้างขึ้นใช้ประโยชน์ในลักษณะต่าง ๆ ดังกล่าวปัจจุบันกำลังกูกทำล่ายไปเป็นจำนวนมาก และกำลังกูกทำล่ายอย่างรวดเร็วมกยิ่งขึ้น ซึ่งพอ ๆ กับความรวดเร็วที่ประเทศกำลังพัฒนา การขยายเขตพื้นที่ชุมชนและพื้นที่เกษตรกรรมทำให้อูกกภูมิทัศน์เขิน คันดินกูกปราบทำล่ายให้ต่ำลง เพื่อใช้พื้นที่ความลักษณะของความต้อการใช้ประโยชน์ในปัจจุบันบางแห่งเป็นผลจากการทำล่ายของเอกชน และอีกหลายแห่ง ส่วนราชการก็ทำล่ายเสียเอง ในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น การสร้างเส้นทางคมนาคมการตรวจสอบชลประทาน การตั้งสายไฟฟ้าแรงสูง มีส่วนทำให้อ่องรอยในอดีต

ถูกทำลายไปเป็นจำนวนมาก การสร้างเขื่อนกักเก็บน้ำหลายแห่งทำให้อุณหภูมิลดลงหรือสูญสภาพไปอย่างน่าเสียดาย

2.4.3 สาเหตุของการถูกทำลาย เมื่อศึกษาสภาพของการถูกทำลายพิจารณาได้ว่า เนื่องมาจากสาเหตุหลายประการ เช่น ทำไปเพราะความไม่รู้ว่าเป็นนิเวศสถาน หรือเมื่อรู้แล้วก็ทำไปเพราะความจำเป็นบางกรณีก็อาจทำไปเพื่อผลประโยชน์ และบางครั้งก็อาจเกิดขึ้นเพราะไม่สำนึกถึงคุณค่าของนิเวศสถานเหล่านั้น และเมื่อพิจารณาถึงสาเหตุเหล่านี้แล้ว เราอาจกล่าวถึงปัญหาต่าง ๆ ที่อาจนำมาพิจารณาแก้ไขได้ดังนี้

1) ข้อมูลแหล่งที่ตั้งและขอบเขต จนถึงปัจจุบันมีเพียงไม่กี่แห่งเท่านั้นที่มีการศึกษา และได้มีการประกาศกำหนดเป็นทางการให้ได้รับทราบทั่วกันว่า คุณและคตินดินตลอดจนสระน้ำ บริเวณใดบ้างเป็นนิเวศสถานและถึงแม้ว่าจะมีการศึกษาและรู้แหล่งบ้างแล้ว แต่ก็ยังไม่มีการเผยแพร่ให้เป็นที่ยอมรับทั่วไประยะนี้หรืออยู่แต่เฉพาะในวงการศึกษา และแม้แต่วงการของนักวิชาการเองก็ยังคงมีข้อขัดแย้งและไม่สามารถหาข้อยุติกำหนดชี้แจงชัด เพื่อเป็นแนวทางที่จะเผยแพร่แหล่งนิเวศสถานเหล่านี้ให้ทราบทั่วไป และให้เกิดผลประโยชน์ในทางปฏิบัติสามารถอนุรักษ์ไว้ไว้ให้ทันก่อนที่จะถูกทำลาย

2) การขาดความสำนึกในคุณค่าแหล่งนิเวศสถานจำนวนมาก ถึงแม้ว่าจะไม่มีการประกาศขอบเขตบริเวณที่เป็นทางการ จากการที่ได้ศึกษาในภูมิภาคส่วนใหญ่จะพบว่า คนในท้องถิ่นรู้จักกันดีอยู่แล้ว และหลายแห่งได้ช่วยกันทำนุบำรุงรักษาไว้อย่างดี ไม่มีแม้แต่การตัดต้นไม้ออกไปจากบริเวณนิเวศสถาน หลายแห่งตั้งถิ่นฐานอยู่แต่เฉพาะภายนอกตัวเมืองไม่รุกรานเข้าไปในเขตตัวเมืองเลย ความเข้าใจและการเห็นถึงการความสำคัญของคนในท้องถิ่นมีส่วนช่วยให้แหล่งชุมชนจำนวนมากไม่ถูกทำลายแม้แต่การตัดถนน คลอง ก็ยังเบี่ยงเบนให้พ้นจากบริเวณที่เป็นชุมชนนิเวศอย่างเห็นได้ชัด แต่ในท้องที่หลายแห่งเห็นได้ชัดเจกว่าทั้ง ๆ ที่รู้ก็ยังช่วยกันแย่งชิงกันทำลายหลักฐานในอดีต เพียงเพื่อผลประโยชน์ของตัวเองหรือพวกของตัวเอง การขาดความสำนึกในคุณค่าของนิเวศสถานดังกล่าวนี้ เกิดขึ้นทั้งเอกชนและส่วนราชการเอง

คุณและคตินดินตลอดจนกำแพงเมืองรอบเมืองโบราณในจังหวัดพิษณุโลก ซึ่งได้เคยถูกบุกรุกทำลายโดยฝีมือของเอกชนและส่วนราชการ จนแทบไม่มีสิ่งเหลือหรือแม้แต่บริเวณที่เป็นอิฐและร่องรอยกำแพงเก่า ก็ต้องกัมมตามได้ทุนบ้านคน แต่ในปัจจุบันผู้คนในจังหวัดพิษณุโลก ได้ช่วยกันบูรณะคูเมืองที่ยังหลงเหลือบ้างให้กลับเหลือเป็นร่องรอยขึ้นมาอีก หลายคนที่เคยได้สิทธิถือครองที่ดินถมบ่อและโอนสิทธิที่ดินคืนให้แก่ส่วนรวม ซึ่งเป็นข่าวทางวิทยุเมื่อปลายเดือนมิถุนายน

2528 นี้เอง นับเป็นตัวอย่างที่ควรสรรเสริญอย่างยิ่ง

3) รัฐบาลนโยบายที่ชัดเจน ibrasสถานที่เป็นคุณและคณิศนดังกล่าว รัฐยัง
ชานนโยบายที่ชัดเจนในการที่จะอนุรักษ์และรักษาไว้ หน่วยงานที่รับผิดชอบโดยตรงก็ยังมีขาดบุคลากร
และงบประมาณที่จะดำเนินการทั้งในด้านการศึกษาและสำรวจข้อมูล และถึงแม้ว่าจะทราบอย่าง
แจ้งชัดแล้วว่าคุณและคณิศนเหล่านั้นเป็นสิ่งที่คนในอดีตได้ช่วยกันสร้างขึ้น ซึ่งน่าจะเป็นสมบัติของส่วน
รวม แต่การที่รัฐยังชานนโยบายที่ชัดเจน ก่อให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับการบุกรุกและการใช้สิทธิถือ
ครองที่ดินในบริเวณซึ่งเป็นคุณและคณิศนได้ตามกฎหมาย หน่วยงานต่าง ๆ ซึ่งน่าจะมีหน้าที่รับผิดชอบ
ชอบร่วมกัน ก็ขาดการประสานงานเกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้โดยสิ้นเชิง

แนวทางการแก้ปัญหา

1) การสำรวจและการเผยแพร่ข้อมูล คุณและคณิศนมักมีขนาดใหญ่เมื่อถูกลบ
เลือนไปมักไม่มีลักษณะเด่นที่ทำให้คนสังเกตเห็นได้โดยง่าย ประกอบกับในปัจจุบันไม่ได้ใช้ประโยชน์
ส่วนใหญ่จึงมองไม่เห็นคุณค่า และมักถูกละเลยปล่อยให้ถูกทำลายไปในที่สุด การสำรวจให้ทราบ
ถึงตำแหน่งและขอบเขตที่แน่ชัดตลอดจนศึกษาให้ทราบถึงหน้าที่การใช้ประโยชน์ในอดีตของคุณและคณิศน
เหล่านั้น และเผยแพร่ให้คนในท้องถิ่นตลอดจนคนทั่วไปทราบ ย่อมจะเป็นแนวทางที่อาจจะทำ
ให้มีส่วนสนใจหันมาช่วยกันอนุรักษ์รักษาโบราณสถานเหล่านี้ไว้ได้

การศึกษาจากภาพถ่ายทางอากาศ เป็นวิธีการหนึ่งที่สามารถนำมาใช้
สำรวจกำหนดตำแหน่งและทำแผนที่แสดงขอบเขตคุณและคณิศน ตลอดจนการศึกษาหน้าที่การใช้
ประโยชน์ได้ชัดเจนและรวดเร็ว ผู้เขียนได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิโคโยต้า ใช้ภาพถ่ายทาง
อากาศสำรวจและจัดทำเป็นทะเบียนแสดงแหล่งที่ตั้งชุมชนโบราณในประเทศไทยจากภาพถ่ายทาง
อากาศทั่วประเทศเสร็จแล้ว เพื่อให้ครุในท้องถิ่นซึ่งอยู่ในบริเวณนั้นหรือในบริเวณใกล้เคียง
แหล่งที่สำรวจพบ เพื่อศึกษาข้อมูลในการส่งข้อมูลให้คนในท้องถิ่นนับเป็นการเผยแพร่ข้อมูลวิธีหนึ่ง
ซึ่งทำให้เกิดประโยชน์ในด้านการศึกษาโบราณคดีและประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และที่สำคัญครุใน
ท้องถิ่นสามารถเป็นแกนกลางเผยแพร่ความรู้ให้แก่ชาวบ้านได้ทราบอีกทอดหนึ่ง ทำให้เขาารู้สึกใน
คุณค่าในพื้นที่และท้องถิ่นของตนเอง ซึ่งจะก่อผลให้มีการอนุรักษ์ในที่สุด

2) การพัฒนาคุณและคณิศนตลอดจนสร้างโบราณ คุณและคณิศนที่คนในอดีตสร้าง
ขึ้นย่อมมีความมุ่งหมายและเจตนาในการใช้ประโยชน์อย่างแน่ชัด ส่วนใหญ่ก็มักจะเป็นเรื่องของ
การแก้ปัญหาเรื่องแหล่งน้ำ การคมนาคม และการป้องกันภัยจากศัตรูของท้องถิ่นนั้น แต่เนื่อง
จากหลายแห่งถูกทอดทิ้งไปเป็นเวลานานร่องรอยจึงจางเลือนไป ผู้ที่เข้ามาภายหลังอาจไม่ทราบ

และเมืองไม่เห็นประโยชน์ในที่สุด ดังตัวอย่าง เช่น ท่อปุพระธาร่วง ซึ่งได้กล่าวมาแล้ว แต่ต้นว่าเป็นคลองชลประทานในอดีตยาวถึง 123 กิโลเมตร สามารถกักเก็บน้ำและนำมาใช้ได้ตามธรรมชาติแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำได้อย่างดี บริเวณข้าง ๆ ท่อปุพระธาร่วงตรงกับบริเวณหมู่บ้านสหกรณ์พระร่วง ซึ่งขาดแคลนน้ำในการทำนาได้หันมาใช้การสูบน้ำจากใต้ดินขึ้นมาทำนา ทำให้เสียค่าใช้จ่ายและก่อปัญหาด้านอื่น ๆ มากมาย ซึ่งตรงกันข้ามกับบริเวณเมืองบางพาน มีโครงการพระราชดำริขุดคลองท่าปุพระธาร่วง ซึ่งเป็นคลองเท้านำน้ำจากแม่น้ำปิงมาใช้ประโยชน์ ซึ่งการลงทุนกุดและได้ประโยชน์ควบคู่กับการพัฒนาในปัจจุบัน เช่น การขุดลอกสระเก่าให้เป็นแหล่งน้ำการขุดลอกคลองรอบชุมชนโบราณให้เป็นที่กักเก็บน้ำ และเพาะพันธุ์ปลา การอนุรักษ์และคืนดินคลองจนบริเวณที่ล้อมรอบให้เป็นสวนสาธารณะ สวนที่ฝึกสอนและท่องเที่ยว

3) ความร่วมมือของส่วนราชการ และคืนดินมักคลุมขอบเขตเป็นบริเวณ บางแห่ง มีผู้คนตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัย บางแห่งเป็นที่สาธารณะใช้ประโยชน์ร่วมกัน การอนุรักษ์และคืนดินจึงมีความผูกพันเกี่ยวข้องกับส่วนราชการหลายแห่ง นับตั้งแต่กรมชลประทานซึ่งเป็นผู้ศึกษาและกำหนดบริเวณใดเป็นโบราณสถาน กรมการปกครองซึ่งทำหน้าที่ดูแลเกี่ยวกับความเป็นอยู่ของคนในบริเวณนั้น กรมที่ดินซึ่งดูแลรับผิดชอบเกี่ยวกับสิทธิที่ดินบริเวณนั้น ตลอดจนกรมธนารักษ์ซึ่งมีหน้าที่ดูแลในสิทธิที่ดิน ตลอดจนการใช้ประโยชน์ในที่ดินซึ่งเป็นของรัฐ และรวมไปถึงหน่วยราชการที่เข้าไปใช้ประโยชน์ในบริเวณนั้น เช่น กรมทางหลวง กรมชลประทานและอื่น ๆ อีกเป็นจำนวนมาก ดังนั้นจะเห็นว่าการอนุรักษ์และคืนดิน ยังต้องการนโยบายในการดำเนินงาน และการประสานงานที่ใกล้ชิด ตลอดจนขั้นตอนในการดำเนินงานที่ชัดเจน เพื่อหน่วยราชการจะนำไปปฏิบัติได้ แต่อย่างไรก็ตามแหล่งโบราณสถานที่คืนพบหลายแห่งอาจถูกทำลายไปเสียก่อนที่จะมีนโยบายเกี่ยวกับการปฏิบัติในด้านการอนุรักษ์ออกมาให้ปฏิบัติให้ทางที่ชัดแล้วเมื่อสำรวจพบว่าบริเวณใดมีและคืนดินปรากฏให้เห็น หน่วยราชการต่าง ๆ ก็น่าจะให้ความสนใจและร่วมมือกันหาทางที่จะอนุรักษ์ไว้ดีกว่าจะปล่อยให้สูญหายไป ซึ่งในที่สุดสิ่งที่มีคุณค่าเหล่านี้ก็อาจจะถูกทำลายสูญหายไปอย่างไม่มีทางที่จะนำกลับมาสู่สภาพเดิมได้อีก